

УДК 316.347

АНАСТАСІЯ МАЗУРОК,

студентка магістратури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВОЛОДИМИР ПАНІОТТО,

*доктор філософських наук, професор
НаУКМА, генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології*

НАТАЛЯ ХАРЧЕНКО,

кандидат соціологічних наук, виконавчий директор Київського міжнародного інституту соціології

Чинники електоральної популярності ВО “Свобода”

Анотація

У статті розглянуто певні причини електорального успіху Всеукраїнського об'єднання “Свобода”. Автори на матеріалі національного екзит-полу, пост-електорального опитування та низки інших досліджень Київського міжнародного інституту соціології намагаються з'ясувати, чи пов'язаний успіх “Свободи” з підвищенням рівня ксенофобії населення України, а також перевірити, які теорії можуть пояснити зростання популярності “Свободи”. Зокрема, перевіряються теорія економічного інтересу, теорія дезінтегрованості, теорія психологічних інтересів і теорія протестного голосування. Автори доходять висновку, що підтверджується лише остання теорія і головною причиною зростання популярності “Свободи” є підтримка населенням протестної активності партії.

Ключові слова: *мотиви голосування, праворадикальна партія, права ідеологія, ксенофобія, еврооптимізм, недовіра до політиків, протестне голосування*

Вступ

Діяльність Всеукраїнського об'єднання “Свобода” останнім часом привертає дедалі більшу увагу. Це пов'язане і з проходженням цієї партії у парламент на виборах 2012 року, і з активною участю партії у подіях, пов'язаних з Євромайданом, і з занепокоєнням частини населення України тим, що після перемоги Майдану і реформатування парламенту партія ввійшла до правлячої коаліції. Але, можливо, головна проблема полягає в тому, що діяльність партії пов'язують з ризиками для існування України як незалежної держави. Принаймні Росія мотивує вторгнення до України та анексію Криму загрозою з боку ВО “Свобода” й інших праворадикальних партій для російськомовного населення України.

Дослідницькі питання і гіпотези

1. Упродовж останніх 20 років соціологи фіксують зростання електоральної підтримки правих партій у багатьох європейських країнах на національному, регіональному та місцевому рівнях¹. Подібна тенденція “поправління” спостерігається також у суб'єктивному позиціонуванні мешканців багатьох європейських країн за традиційною шкалою “ліві — праві орієнтації” [Стегній, s.a.]. Чи маємо ми ту саму тенденцію в Україні?
2. Проблемою, що викликає громадське занепокоєння, є уявлення про те, що ВО “Свобода” сповідує антисемітські та ксенофобські погляди [Лихачев, s.a.]. Чи свідчить зростання популярності “Свободи” про зростання рівня антисемітизму та ксенофобії в Україні?
3. Яка мотивація населення при голосуванні за партію “Свобода”?
4. Слід також перевірити, які теорії можуть пояснити зростання популярності “Свободи”:
  - теорія економічного інтересу
  - теорія дезінтеграції
  - теорія психологічних інтересів
  - теорія протестного голосування

Дані

У цій статті використано дані виборів, Національного екзит-полу 2012 року, щоквартальних опитувань громадської думки Київського міжнародного інституту соціології, а також постелекторального опитування виборців основних політичних сил, здійсненого КМІС на замовлення Асоціації єв-

---

¹ *M.Lubbers, Mérove Gijsberts, Peer Scheepers*. Extreme Right-Wing Voting in Western Europe (2003); *M.Lubbers, P.Scheepers*. Explaining the Trend in Extreme Right-Wing Voting: Germany (1989–1998, 2001); *Pippa Norris* (Harvard university). Radical right: Voters and parties in the Electoral Market (2005); *Matt Golder* (New York University). Explaining Variation In The Success of Extreme Right Parties In Western Europe (2003); *Han Werts*. Euro-scepticism and Extreme Right-Wing Voting Behaviour in Europe (2002–2008, 2010).

рейських організацій та общин України. Детальний опис методології досліджень наведено у Додатку.

Результати

Електоральна динаміка ВО “Свобода”

Як було сказано, впродовж останніх 20 років соціологи фіксують зростання електоральної підтримки правих партій у багатьох європейських країнах на національному, регіональному та місцевому рівнях. В Україні найпомітнішою була права партія Всеукраїнське об’єднання “Свобода”, яка на парламентських виборах 2012 року отримала 10,44% і вперше пройшла в парламент, хоча на попередніх парламентських виборах 2007 року її підтримало тільки 0,76% виборців (див. рис. 1).

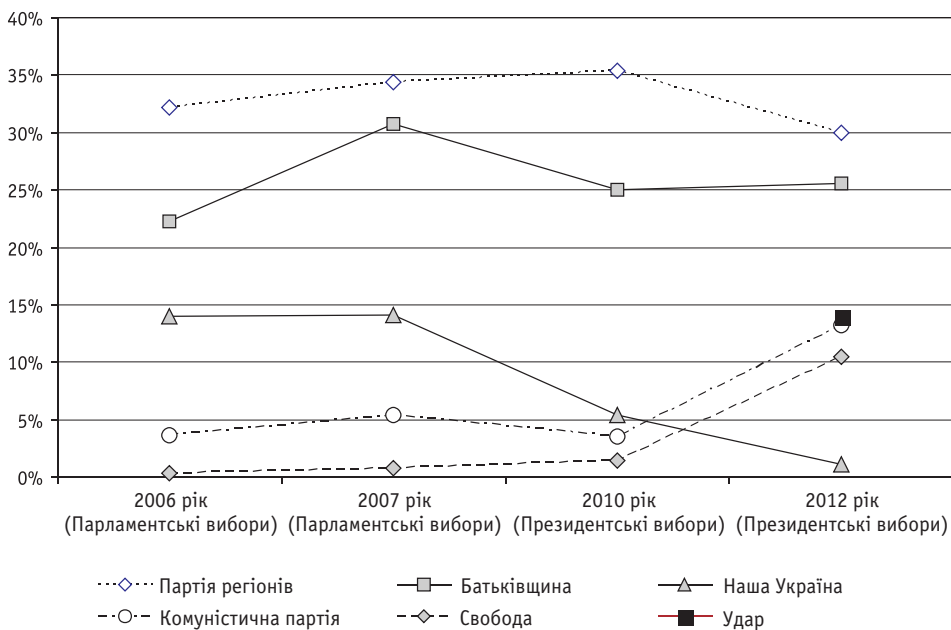

Рис. 1. Динаміка електоральної підтримки партій України на виборах, % до тих, хто взяв участь у виборах

Слід також зазначити існування значних регіональних диспропорцій у підтримці партії “Свобода”, і це не пом’якшує проблему, створюючи потенційну загрозу внутрішнім інтеграційним процесам і цілісності України (рис. 2).

Після виборів 2012 року підтримка ВО “Свобода” виглядає дуже стабільною, незважаючи на різкі зміни, що відбуваються з нашою країною. Останні дані (березень 2014, після перемоги Майдану і створення нової правлячої коаліції у парламенті) показують зниження рейтингу “Свободи” через появу “Правого сектору”, але сумарний рейтинг “Свободи” та “Правого сектору” залишається приблизно таким самим, який мала “Свобода” впродовж останніх двох років.

Вибори до Верховної Ради України 2012

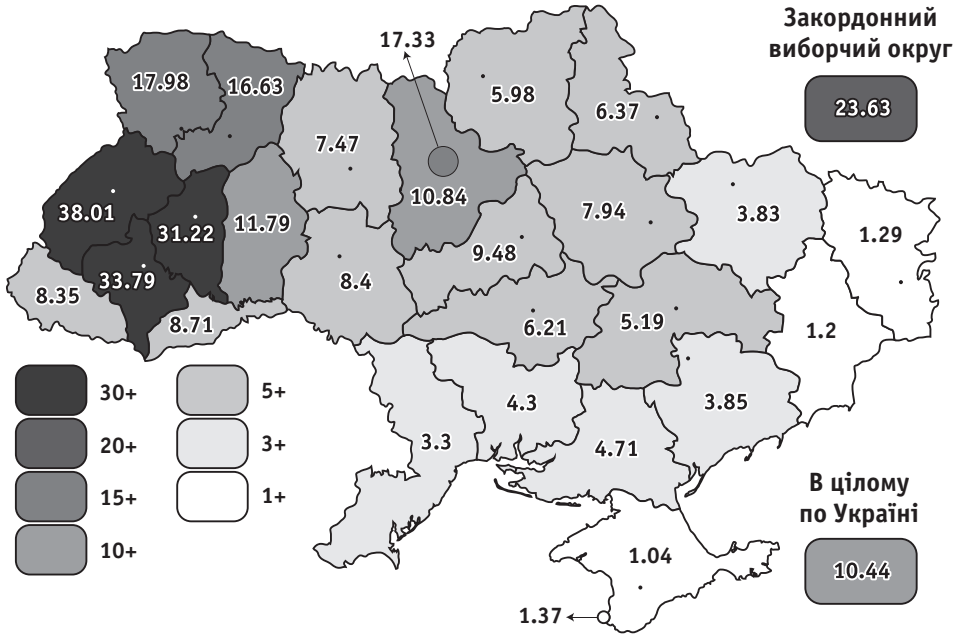

Рис. 2. Результати голосування за партію "Свобода" на виборах до Верховної Ради України, 2012

Якби у найближчу неділю відбувалися вибори до Верховної Ради України, чи взяли б Ви участь у голосуванні? А яким був би Ваш вибір?

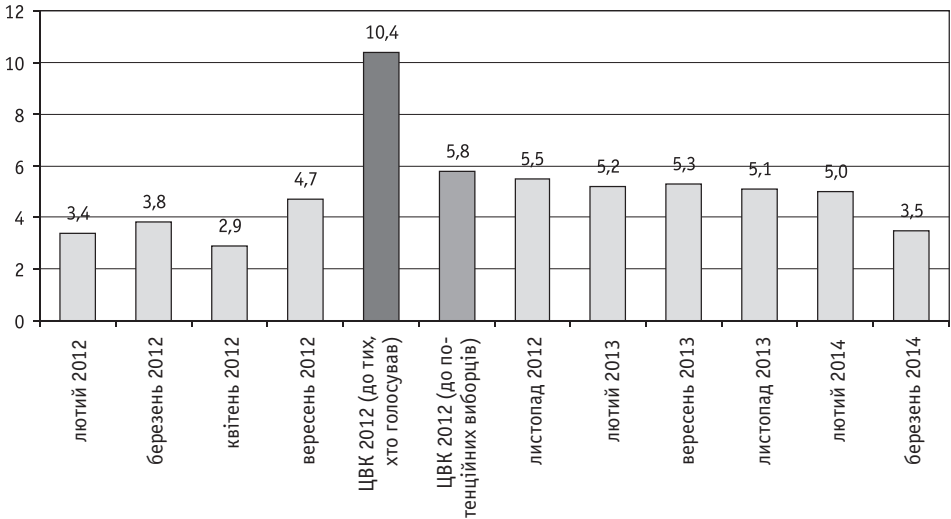

Рис. 3. Динаміка підтримки ВО "Свобода" за результатами електоральних досліджень 2012–2013 років, % до усього дорослого населення України

Чи є підтримка “Свободи” свідченням зростання правих поглядів серед населення України?

На перший погляд, тенденція та сама, що й у європейських країнах. Але зіставлення орієнтацій українців із мешканцями інших європейських країн не свідчить про поправління поглядів. Порівняльний аналіз за даними ESS показує, що політичні орієнтації українців зосереджені в центрі шкали. По-над те, впродовж 2009–2011 років погляди українців дещо змістилися вліво, особливо на тлі значного поширення правих поглядів серед мешканців Північної Європи, Болгарії та Польщі (табл. 1). Якщо у 2005–2007 роках значення індексу “правизни” дорівнювало 5,8, то у 2009–2011 – 5,2 (відмінність значима на рівні 1%).

Таблиця 1

**Розподіл відповідей громадян країн Європи на запитання:
“Скажіть, де б Ви розташували себе на шкалі,
якщо 0 означає “ліві”, а 10 – “праві”?”**

Країна	2005	2007	2009	2011
Іспанія	4,4	4,5	4,6	4,6
Німеччина	4,6	4,5	4,7	4,7
Франція	4,7	4,8	4,8	4,7
Словенія	5,0	4,8	4,6	4,9
Португалія	5,0	4,9	4,8	5,0
Словаччина	4,9	5,0	4,9	5,0
Бельгія	4,9	4,9	4,9	5,0
Велика Британія	5,0	5,1	5,0	5,0
Швейцарія	5,1	5,0	4,9	5,1
Данія	5,5	5,4	5,3	5,2
Україна	5,8	5,8	5,2	5,2
Росія	–	5,1	5,4	5,3
Естонія	5,2	5,4	5,2	5,4
Норвегія	5,1	5,3	5,3	5,5
Болгарія	–	4,3	5,0	5,5
Швеція	5,2	5,2	5,1	5,5
Польща	5,4	5,8	5,8	5,6
Фінляндія	5,8	5,7	5,7	5,7

Примітки. За даними Європейського соціального дослідження 2005–2011 років; країни впорядковані за значенням середнього бала у 2011.

Утім, значення наведених висновків обмежується тим, що підстави самооцінки на шкалі “ліво–право” не є загальноприйнятними, і невідомо, що розуміє під “ліво” і “право” українське населення. Навіть питання про те, чи є “Свобода” правою партією, досі активно дискутується у суспільстві.

Чи свідчить зростання популярності ВО “Свобода” про зростання рівня антисемітизму та ксенофобії в Україні?

Нинішній електорат партії “Свобода” складається переважно з колишніх виборців партії “Наша Україна” (30%) і “Батьківщина” (32%). Обидві ці партії національно-демократичні, проте “Наша Україна” правоцентристська, а Батьківщина є лівоцентристською. У програмі партії “Свобода” значна частина положень стосуються питань національної політики та національної належності. Два пункти програми ВО “Свобода” у цьому контексті є найбільш дискусійними¹:

“7. Встановити в паспорті та свідоцтві про народження графу “національність”. Визначати національність за свідоцтвом про народження або свідоцтвом про народження батьків, враховуючи побажання громадянина України.

9. Винести на всенародне обговорення проект Закону про пропорційне представництво в органах виконавчої влади українців та представників національних меншин”.

Для перевірки того, чи підтримує населення України ці пункти програми ВО “Свобода”, КМІС провів опитування громадської думки 8–17 лютого 2013 року; методом особистого інтерв'ю було опитано 2032 респонденти віком 18 років і старших (див. табл. 2). Опитувані відповіли на такі запитання:

1. Деякі політики вважають, що українцям за національним походженням мають належати певні привілеї (зокрема, при призначенні на важливі державні посади). Чи згодні Ви з цим?

2. Деякі політики пропонують включити в паспорт графу “національність”. Чи згодні Ви з такою пропозицією?

Таблиця 2

Підтримка населенням України окремих пунктів програми ВО “Свобода”, лютий 2013, % серед прихильників партій і дорослого населення України

Електоральні групи	Підтримують обидва пункти	Підтримують один пункт	Не підтримують	Інше	Разом
КПУ	14,4	28,8	34,2	22,5	100
Партія регіонів	19,0	29,0	34,0	18,1	100
Удар	27,6	28,0	28,9	15,4	100
Батьківщина	31,4	34,1	19,1	15,4	100
Свобода	39,0	22,9	22,9	15,2	100
Усе населення	25,9	29,6	27,6	16,9	100

Чверть населення країни підтримує ці дискусійні положення програми ВО “Свобода”. Що стосується прихильників партії “Свобода”, то серед них

¹ http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/

ці пункти підтримують майже 40%. Важливо підкреслити, що прихильники “Свободи” не надто відрізняються від прихильників партії “Батьківщина” Юлії Тимошенко.

Наступний графік (див. рис. 4) порівнює показники соціальної дистанції (відстані) від населення України до різних етнічних груп, з одного боку, і від прихильників ВО “Свобода” до цих самих груп — з іншого. Соціальна дистанція за шкалою Богардуса — це індекс, що змінюється від 1 до 7, де мінімальна соціальна дистанція (1) означає, що респондент готовий допустити представника групи як члена своєї родини, а максимальна (7) — що респондент не пускав би представників цієї групи в Україну. Детальніше методологію вимірювання соціальної дистанції та ксенофобії викладено у статті В.Паніотто [Паніотто, 2008: с. 197–214].

Соціальна дистанція від населення України та від прихильників ВО “Свобода” до різних етнічних груп, вересень 2013

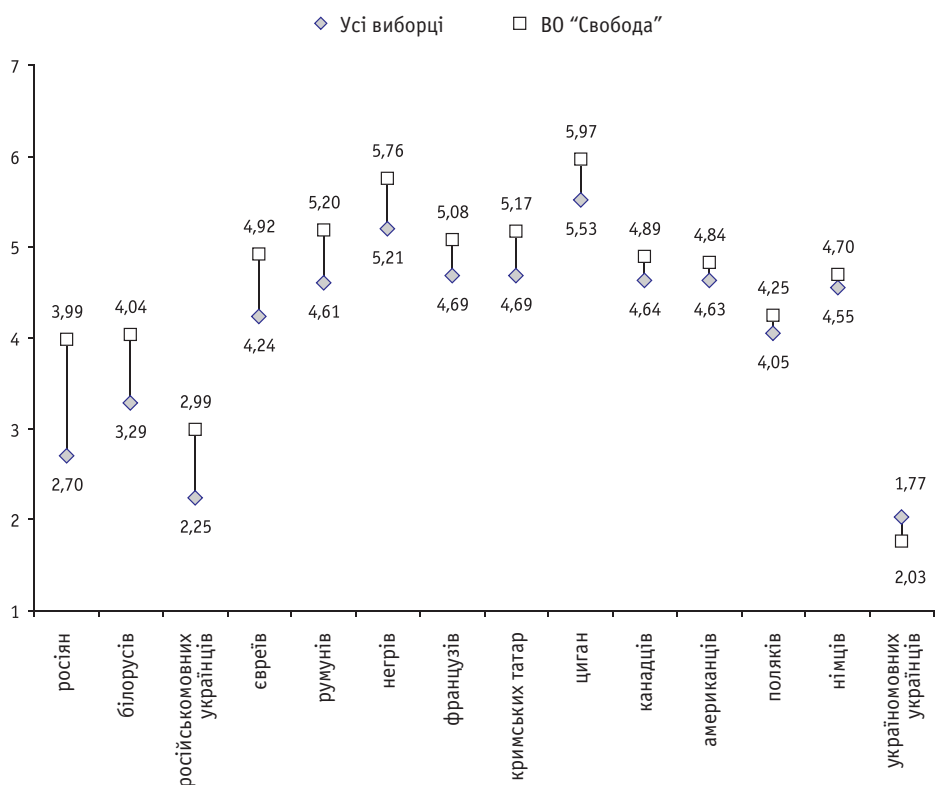

Рис. 4. Соціальна дистанція від населення України та від прихильників ВО “Свобода” до різних етнічних груп, середній бал

Етнічні групи на графіку (рис. 4) впорядковані за зменшенням різниці між прихильниками “Свободи” і населенням в цілому. Зліва групи, дистанція до яких вища для прихильників “Свободи”, найбільшу різницю фіксуємо щодо росіян, білорусів, російськомовних українців та євреїв, саме до

цих груп відстань від прихильників “Свободи” суттєво більша, ніж від населення в цілому. Праворуч групи, до яких “свободівці” ставляться краще, ніж населення в цілому (така група тільки одна — україномовні українці), і приблизно однаково (німці, поляки, американці, канадці). Таким чином, рівень ксенофобії прихильників “Свободи” вищий, ніж рівень населення в цілому.

Є також інші показники ставлення електорату “Свободи” до різних етнічних груп. На думку половини електорату ВО “Свобода”, українці мають занижене становище в українському суспільстві, а найкраще в українському суспільстві почуваються євреї, поляки та росіяни (69%, 68% і 63% відповідно оцінили становище в українському суспільстві цих народів як нормальне). Майже чверть опитаних зауважили, що росіяни посідають занадто високе становище в українському суспільстві, а для 9% таке становище належить євреям. Переважна більшість опитаних (більш як 90%) підтримують необхідність створення єдиної української нації, яка б об’єднала всіх громадян України, а 96% вважають за необхідне, щоб держава опікувалася підтримкою усіх етнічних українців. Практично всі опитані відчувають потребу в підтримці розвитку української культури, трохи більш як половина опитаних (52%) вбачають потребу в запобіганні впливу російської культури в Україні й майже стільки ж (49%) вважають за необхідне запобігання впливу західної культури. Тобто для переважної більшості тих, хто підтримав на останніх парламентських виборах ВО “Свобода”, важливими є збереження національної ідентичності українців, розбудова національної ідеї, зокрема через унеможливлення зовнішніх впливів з боку інших культур.

Але все це стосується лише електорату партії “Свобода”, а не населення в цілому. Що ж до населення в цілому, то дослідження динаміки рівня ксенофобії й антисемітизму на підставі шкали Богардуса, здійснювані від 1994 року, показують, що рівень ксенофобії населення України в цілому починаючи з 2010 року більш-менш стабільний (див. рис. 5).

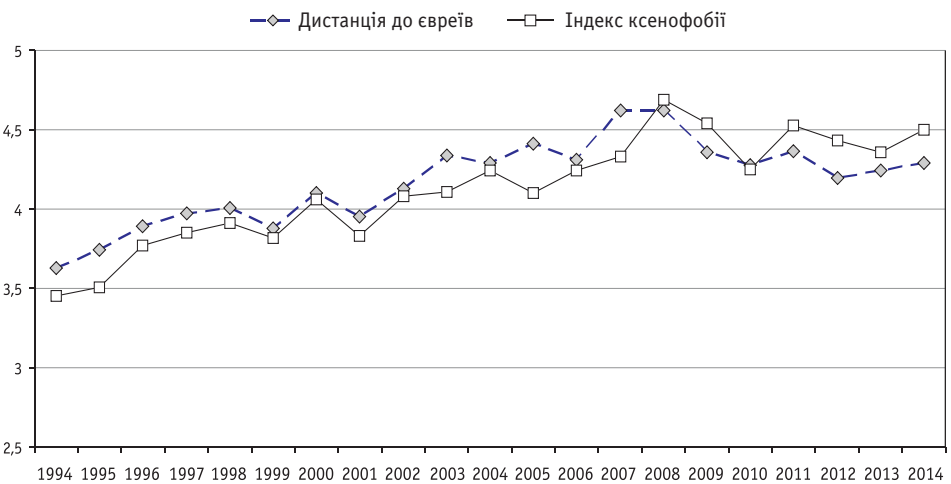

Рис. 5. Динаміка індексу ксенофобії (середньої соціальної дистанції за шкалою Богардуса) та антисемітизму (соціальної дистанції до євреїв) для дорослого населення України (18+), 1994–2014

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що електоральні успіхи “Свободи” не свідчать про зростання ксенофобії в Україні.

Мотивація підтримки ВО “Свобода” на виборах

Якщо поширення правих поглядів і збільшення рівня ксенофобії населення не виявлено, то що ж спричинило електоральний успіх ВО “Свобода”? Чи можна спитати про це самих виборців?

Найкоректнішим методом оцінювання чинників голосування за “Свободу” є вивчення зв'язків між оцінками тих чи інших особливостей партії і ступенем її підтримки. Проте у нашому опитуванні електорату ВО “Свобода” ми мали можливість оцінити не стільки реальні мотиви голосування, скільки мотивування свого голосування респондентами, що теж є корисною і цікавою інформацією. Головні мотиви підтримки партії “Свобода” на останніх парламентських виборах, за словами самих респондентів, були: 32% — політична програма ВО “Свобода”, 19% — розчарування в інших партіях опозиційного спрямування, 12% говорять про те, що їм подобаються члени ВО “Свобода” та їхня діяльність, майже стільки ж — 11% — кажуть про бажання, щоб до парламенту потрапила ще одна опозиційна сила (табл. 3).

Таблиця 3

Основні мотиви голосування за ВО “Свобода” на парламентських виборах 2012 року, %

Мотиви	Україна	Галичина	Київщина	Донбас	Причорномор'я
Особистість лідера ВО “Свобода” О.Тягнибока	5	7	3	9	10
Політична програма ВО “Свобода”	32	35	20	40	29
Передвиборча кампанія ВО “Свобода”	10	10	6	2	8
Розчарування в інших партіях опозиційного спрямування	19	16	35	22	28
Бажання, щоб до парламенту потрапила ще одна опозиційна сила	11	6	11	13	9
Подобаються члени ВО “Свобода” та їхня діяльність	12	15	6	5	13
Це був особистий виклик чинній владі	2	1	4	0	0
Вплив моїх родичів, друзів, колег	2	2	2	0	0
Це було імпульсивне рішення	1	1	3	3	0
Зараз вже не можу дати відповідь на це запитання	7	7	10	6	3

Примітки: За даними постелекторального дослідження, червень 2013 року.

Як бачимо, лише третина опитаних пояснює своє голосування за “Свободу” політичною програмою партії. Можливо, що ідеологія партії приваблює лише частину її електорату. Тож які ще можливі причини голосування за “Свободу”?

Існує принаймні чотири групи теорій, що пояснюють підтримку виборцями правих партій в Європі. Кожну з цих теорій вирізняє кілька чинників, які з високою ймовірністю впливають на популярність цих партій. Розглянемо кожен із них.

Теорія економічного інтересу

Річ у тому, що частина населення, не задоволена своїм матеріальним станом, може сприймати інші етнічні групи як конкурентів і голосувати за праворадикальні партії, бо вони обіцяють переваги головній етнічній групі порівняно з етнічними меншинами. Утім, прихильники ВО “Свобода” походять із різних соціальних груп і мають відносно високий рівень освіти й добробуту. Так, відповідно до даних Національного екзит-полу 2012 року, на парламентських виборах 2012 року саме серед електорату “Свободи” найбільшою була питома вага людей із вищою освітою (див. рис. 6).

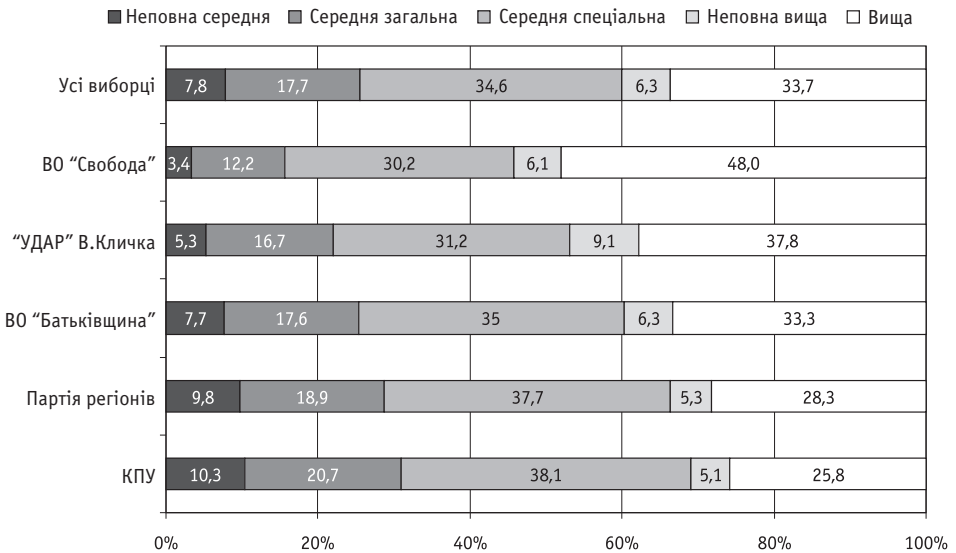

Рис. 6. Освітня структура електоратів (дані Національного екзит-полу на Парламентських виборах 2012 року)

Хоча переважна більшість електорату ВО “Свобода” скептично оцінюють власне фінансове становище, проте цей показник розчарованості власним економічним станом серед виборців ВО “Свобода” не відрізняється від аналогічних оцінок прихильників інших політичних сил. Водночас рівень бідності прихильників “Свободи” нижчий, ніж серед прихильників інших парламентських партій (табл. 4). Так, серед прихильників компартії Украї-

ни майже 23% бідних, серед прихильників партії регіонів — 10%, а серед прихильників ВО “Свобода” — менш як 5%.

Таблиця 4

Рівень бідності прихильників різних партій, грудень 2012

Партії	% тих, кому не вистачає на їжу
Комуністична партія України	22,7
Інша партія	14,2
Партія регіонів	10,4
Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”	9,6
Політична партія “УДАР”	6,5
Всеукраїнське об'єднання “Свобода”	4,5

Крім того, регулярний моніторинг КМІС показує, що впродовж останніх 5 років обсяг групи найбільш бідних не тільки не зростає, а й навіть зменшується (з 16–17% до 9–10%) (див. рис. 7), а фінансове становище прихильників ВО “Свобода” незмінно залишається кращим, ніж середні показники по Україні.

Нам не вистачає грошей навіть на їжу

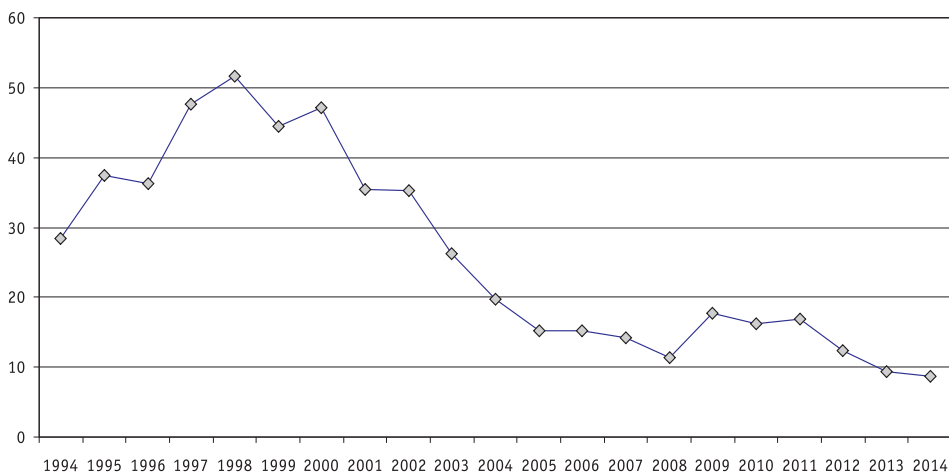

Рис. 7. Динаміка рівня бідності дорослого населення України (% тих, хто зазначив, що їм не вистачає на їжу), 1994–2014

Теорії дезінтеграції

Відповідно до ідей теорії дезінтеграції, люди хочуть ідентифікувати себе із традиційною національною групою і демонструють сильний опір євроінтеграційним процесам. Зовнішньополітичні орієнтації електорату ВО “Свободи” суттєво відрізняються від такого кшталту ідей ізоляціонізму та євроскептицизму. Окрім того, євроінтеграційний вектор розвитку зовнішньої політики України підтримується прихильниками ВО “Свобода” значно більше, ніж загалом по Україні (див. рис. 8–9).

Динаміка ставлення населення до зовнішньої політики України

Якби в найближчу неділю проходив референдум про те, куди вступати Україні — до Європейського Союзу чи до Митного Союзу з Росією, Білоруссю і Казахстаном, як би Ви вчинили?

Рис. 8. Динаміка ставлення дорослого населення до зовнішньої політики України, 2006–2014

Якби в найближчу неділю проходив референдум про те, куди вступати Україні — до Європейського Союзу чи до Митного Союзу з Росією, Білоруссю і Казахстаном, як би Ви вчинили? (листопад 2013 року)

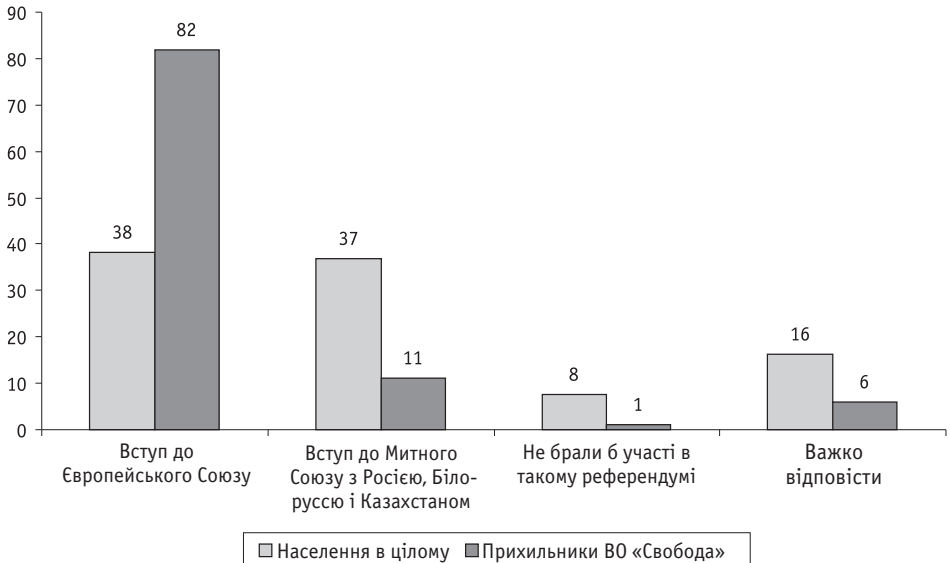

Рис. 9. Зовнішньополітичні орієнтації дорослого населення України в цілому та прихильників ВО «Свобода», листопад 2013 року

Традиційні цінності прихильники партії ВО “Свобода” підтримують на такому ж рівні, як і прихильники інших партій. Наприклад, сімейні цінності є досить міцними у структурі цінностей електорату ВО “Свобода”. Підтримку на рівні 90+% отримали такі необхідні кроки держави у сімейній сфері, як захист жінок від родинного насильства, захист дітей від родинного насильства, просвітницька робота серед школярів щодо шлюбних стосунків, просвітницька робота серед школярів щодо статевих стосунків, боротьба з пропагандою гомосексуалізму і заборона одностатевих шлюбів. При цьому такий самий високий рівень підтримки подібні ідеї дістали з боку прихильників інших політичних сил, а також серед тих, хто не брав участі у парламентських виборах 2012 року.

Теорія психологічних інтересів

Теорія психологічних інтересів наполягає на тому, що людина з українською правою системою переконань відкидає плюралізм, парламентаризм та егалітаризм. Праві екстремісти схильні підтримувати авторитарну і ієрархічну структуру правління, сильну державу, розширення повноважень силових структур, посилення покарань злочинців.

Попередні дослідження КМІС показують, що електорат Свободи не дуже відрізняється від прихильників інших партій із погляду авторитаризму. В межах опитування електорату ВО “Свобода” була можливість порівняти авторитарні установки серед виборців цієї партії й серед виборців їхніх основних конкурентів у певних регіонах (контрольна група).

Серед опитаного електорату ВО “Свобода” проявляється досить високий рівень патерналізму: 66% опитаних покладаються на державу в забезпеченні гідного життя людини, тоді як індивідуалістичні установки спостерігаються у 32% опитаних. Проте результати опитування не підтверджують припущення про більш авторитарну налаштованість виборців ВО “Свобода” стосовно бажаності встановлення диктатури та відновлення смертної кари. Виборці партії мають або подібне до інших ставлення з цих питань, або навіть є менш авторитарно налаштовані. Варто зазначити, виборці всіх порівнюваних політичних сил однакові в переконанні, що владі в Україні байдужа думка таких людей, як вони (табл. 5).

Теорії протестного голосування

У більшості країн праві партії особливо критикуються владою і являють собою активну опозицію. За них голосують ті, хто особливо незадоволений нинішньою владою. Це, на наш погляд, повністю можна застосувати й до України.

Дані опитувань КМІС напередодні виборів 2012 року показують, що довіра до влади (Президента, уряду і парламенту) впала до рівня, який типовий для довіри до влади наприкінці терміну її чинності [Паніотто, Харченко, s.a.]. Найнижчим є баланс довіри–недовіри серед населення саме до силових та політичних соціальних інститутів: ВРУ, Уряду України, міліції, Президента України (табл. 6).

Таблиця 5

Авторитарні установки прихильників різних партій України, червень 2013 року, %

Установки		Україна	Галичина		Київщина		Донбас		Причорномор'я	
		Свобода	Свобода	Батьківщина	Свобода	УДАР	Свобода	ПР	Свобода	КПУ
Зараз Україна потребує встановлення диктатури	Так	17,4	19,0	12,3	11,2	19,8	28,4	12,2	23,0	5,1
	Ні	73,9	70,6	73,8	82,7	68,8	64,1	80,2	72,2	85,7
	ВС	8,8	10,4	13,9	6,2	11,4	7,4	7,6	4,8	9,1
В Україні потрібно відновити смертну кару	Так	39,0	35,5	34,1	38,2	58,9	39,0	51,3	31,8	36,8
	Ні	52,4	55,0	52,9	53,8	33,8	58,4	40,5	61,2	53,7
	ВС	8,6	9,5	12,9	8,0	7,4	2,6	8,3	7,0	9,6
Владі в Україні байдужа думка таких людей, як я	Так	90,8	88,7	84,7	96,5	79,5	89,6	68,8	93,4	93,0
	Ні	6,1	8,2	12,2	2,4	10,6	9,7	21,4	6,1	3,3
	ВС	3,1	3,1	3,1	1,1	9,9	0,6	9,7	0,5	3,7
Усього (осіб)		905	338	200	202	202	51	200	53	200

Таблиця 6

Довіра до соціальних інститутів, % дорослого населення України, 2012

Соціальні інститути	Довіряю	Не довіряю	Баланс довіри-недовіри
Церква	61,7	17,0	44,7
Засоби масової інформації	40,5	28,3	12,2
Громадські організації	27,1	29,4	-2,4
Збройні сили України	34,3	36,6	-2,4
Опозиція	24,0	52,6	-28,6
Президент України	21,9	65,9	-44,0
Міліція	15,5	62,9	-47,4
Уряд України	16,1	68,8	-52,7
Верховна Рада України	12,0	73,4	-61,4

Віра у здійснення соціально-економічних реформ була практично відсутня, що істотно ускладнювало проведення їх. Три роки поспіль дуже мала частка (10–11%) людей визнавали, що “справи зараз ідуть у правильному напрямку”, а серед прихильників “Свободи” частка прихильників цієї точки зору була суттєво менша, тобто серед прихильників “Свободи” більше тих, хто був незадоволений владою. Це, на нашу думку, стимулювало підтримку радикальних партій, в яких люди вбачали потенціал протидії нинішній владі. У лютому 2014 року, коли пройшло вже більш як два місяці боротьби

Майдану із владою, оцінки прихильників “Свободи” стали навпаки вищими, ніж серед населення в цілому, що свідчить про більшу підтримку Майдану з боку прихильників “Свободи” (див. рис. 10).

Справи в Україні йдуть у правильному напрямку

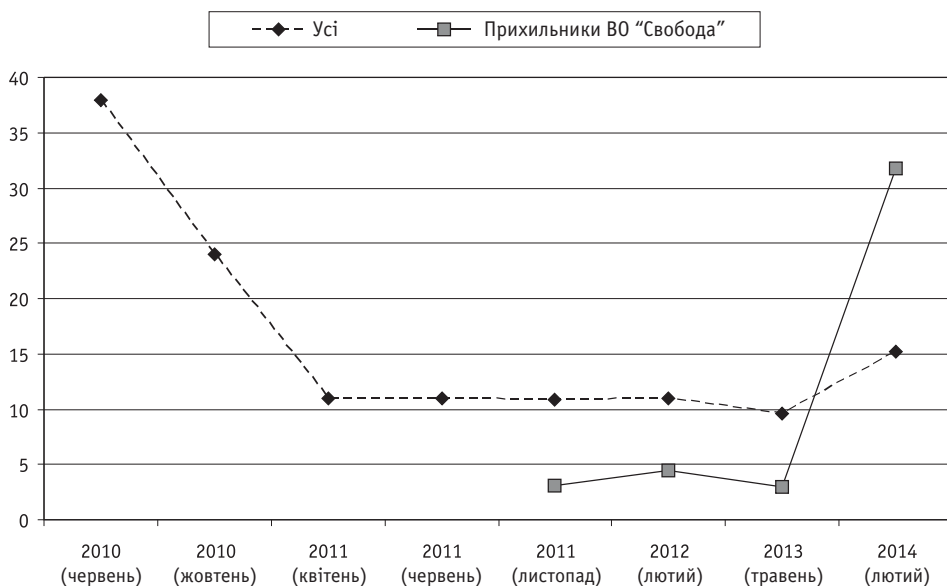

Рис. 10. Динаміка оцінок ситуації в Україні з боку населення в цілому та прихильників партії ВО “Свобода”, 2010–2014

Про це свідчать також інші показники. Так, за даними дослідження лютого 2014-го серед прихильників “Свободи” було майже 70% тих, хто повністю підтримує Майдан, що більше, ніж серед прихильників “Батьківщини” (56%), блоку Віталія Кличка (50%) чи населення в цілому (24%).

Дані опитування, проведеного КМІС у середині листопада 2013 року, демонструють вищу готовність прихильників партії ВО “Свобода” порівняно із прихильниками інших партій до участі в різного роду соціальних протестах. Хоча ці дані також не демонструють того, що підтримка цієї партії базується на протестному голосуванні, проте вони ілюструють те, що прихильники ВО “Свобода” є потенційно більш соціально активними у зіставленні з прихильниками інших партій.

Опитування лютого 2014 року показало суттєве зростання протестної активності серед усього населення, але навіть на цьому тлі прихильники ВО “Свобода” виглядають найбільш активними серед прихильників найбільш популярних партій. Так, серед прихильників “Свободи” лише 9% не готові брати участь у будь-яких акціях протесту, а серед населення в цілому таких 51%. Прихильники “Свободи” готові були до більш радикальних акцій протесту, ніж інші: до пікетування державних установ 18% (серед населення в цілому 4%), до створення незалежних від владних структур збройних формувань 3% (серед населення 1%) (табл. 7).

Таким чином, за “Свободу” голосували ті, хто більше незадоволений владою і готовий до більш радикальних видів протестів.

Таблиця 7

**Розподіл готовності до участі в акціях соціального протесту
серед прихильників різних партій України, 2013–2014, %**

У яких акціях соціального протесту Ви особисто були б готові взяти участь?	Свобода		Батьківщина		УДАР		КПУ		Партія регіонів		Усі	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Участь у виборчій кампанії	35	65	35	44	31	38	30	27	32	28	26	31
Санкціоновані мітинги і демонстрації	25	47	18	27	17	29	16	10	8	8	12	17
Збір підписів під колективними відозвами (вимогами, закликами)	21	46	19	30	17	26	16	17	12	13	13	19
Участь у страйках	13	15	10	8	5	14	5	0	2	0	5	5
Бойкот (відмова виконувати рішення адміністрації, органів влади)	10	10	3	6	6	6	4	3	1	0	3	4
Несанкціоновані мітинги і демонстрації	8	15	5	7	8	10	3	0	2	0	3	5
Захоплення будівель	5	6	1	0	0	3	1	0	0	0	1	1
Загроза страйком	4	15	5	4	4	8	4	2	1	0	2	3
Пікетування державних установ	4	18	4	6	3	11	2	0	0	0	2	5
Голодування протесту	2	4	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1
Створення незалежних від владних структур збройних формувань	0	3	0	3	2	2	0	0	0	0	0	1
Інше	0	1	0	0	0	2	0	0	0	2	0	1
Я не готовий брати участь у будь-яких акціях масового протесту	42	9	40	30	44	32	53	61	55	63	56	50
ВАЖКО СКАЗАТИ	3	9	9	10	8	7	6	1	5	3	6	8
УСЬОГО (опитаних)	102	101	203	265	276	275	134	71	325	398	2011	2041

Висновки

Отримані дані дають підстави для певних висновків:

1. Перемога Майдану, до якої діяльність ВО “Свобода” зробила великий внесок, не привела до зростання підтримки партії. Радше діяльність партії після перемоги та поява конкурента на тому самому електоральному полі в особі “Правого сектору” призвели до зменшення рейтингу партії.
2. Зростання популярності “Свободи” впродовж останніх років не є свідченням зростання правих поглядів серед населення України і не є свідченням зростання рівня антисемітизму та ксенофобії в Україні.
3. Ідеологія партії приваблює лише частину її електорату.
4. Теорія економічного інтересу не пояснює зростання популярності “Свободи”.
5. Теорія дезінтеграції також не може пояснити зростання популярності “Свободи”.
6. Теорія психологічних інтересів в цілому не може пояснити зростання популярності “Свободи”, хоча часткове пояснення підтримки окремих елементів ідеології (зокрема націоналізму) можливе.
7. Теорія протестного голосування цілком релевантна і для України; головною причиною зростання популярності “Свободи” ми вважаємо підтримку протестної активності партії.

Обмеження отриманих результатів пов’язане з тим, що ми не проводили спеціального дослідження, присвяченого розглянутим проблемам, а використовували дані різних досліджень, які переважно мали інші цілі. Але у статті зібрані деякі дані, які стосуються ВО “Свобода” і, на наш погляд, можуть бути корисні іншим дослідникам.

ДОДАТОК

Методологія досліджень

1. Національний екзит-пол

Проект “Національний екзит-пол’2012” був проведений 28 жовтня 2012 року, в день виборів Верховної Ради України, Консорціумом, до складу якого ввійшли Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

Усього було опитано 19611 виборців, які проголосували на 400 виборчих дільницях (по 200 для кожної дослідницької компанії). Вибірка була двоступеневою кластерною. На першій ступені з кожної області, пропорційно кількості дільниць у цій області, відбирають виборчі дільниці з рівною ймовірністю, на другій ступені проводять систематичний (покроковий відбір) виборців на виборчій дільниці.

Проект здійснювали за фінансової підтримки Міжнародного Фонду “Відродження”, програми “Матра” Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національного Фонду підтримки демократії (США), РАСТ, проєкту “UNITER”, Європейського Союзу.

2. Щоквартальний Омнібус

Омнібус КМІС — це регулярне багатоцільове опитування населення, проведене на замовлення одночасно кількох замовників із різними завданнями, які спільно його фінансують.

Багатоступінчаста вибірка дослідження є репрезентативною не тільки для всього населення України, а й для окремих макрорегіонів і груп населення. Вибірка розроблена на основі випадкового відбору 200 точок опитування (поштових дільниць) по всій території України (у всіх 24 областях України та в АР Крим). Процес побудови вибірки ґрунтується на випадковому відборі вулиць, будинків і квартир у межах кожної поштової ділянки. Кінцевим етапом є випадковий відбір респондентів у сім'ях. Обсяг вибірки 2000 респондентів віком від 18 років, що проживають в Україні.

Метод відбору респондентів: випадковий маршрутний відбір.

Дослідження проводиться методом “face-to-face” інтерв'ю (РАРІ).

Стандартна тривалість інтерв'ю — 20–40 хвилин.

Періодичність проведення щоквартальна.

3. Постелекторальне опитування виборців основних політичних сил

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) з 1 по 30 червня 2013 року проводив вибіркове постелекторальне телефонне опитування САТІ громадської думки¹ дорослого населення (віком 18 років і старших).

У перебігу дослідження вся територія України за територіальною та ціннісною подібністю була згрупована у 10 субрегіонів, серед яких за результатами парламентських виборів 2012 року було виокремлено 6 регіонів високої підтримки ВО “Свобода” (Галичина, Закарпаття і Буковина, Волинь, Київщина, Поділля, Чернігівсько-Полтавський регіон) і 4 субрегіони низької підтримки ВО “Свобода” (Донбас, Причорномор'я, Промисловий регіон та АР Крим), до яких застосовували різні методи пошуку респондентів. Для регіонів високої підтримки ВО “Свободи” застосовували двоступеневу вибірку методом випадкового відбору (random digit dialing). Для регіонів низької підтримки застосовували метод цілеспрямованого відбору (purpose sampling).

У дослідженні було використано основну і контрольну групи. Основна група — 905 респондентів, репрезентативна для електорату ВО “Свобода” на всій території України. Контрольна група — 1040 респондентів, до складу входять електорати партій “Батьківщина”, Партії регіонів, Комуністичної партії, партії “УДАР” і ті, хто не голосував, опитаних в окремих субрегіонах.

---

¹ Дослідження проведене на замовлення Асоціації єврейських організацій та общин України за програмою і анкетною, розробленою В.Нахмановичем (із консультаціями з фахівцями КМІС).

Джерела

Стегній Г.О. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі за даними Європейського соціального дослідження. Наукове повідомлення на засіданні Президії НАН України 26 вересня 2012 року (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi>). (s.a.).

Лихачев В. Место антисемитизма в идеологии и пропаганде Всеукраинского объединения “Свобода” (<http://eajc.org/page18/news41210.html>).

Паніотто В. Динаміка ксенофобії і антисемітизму в Україні (1994–2007) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 1. — С. 197–214.

Паніотто В., Харченко Н. Довіра соціальним інститутам // КМІС Review №6/2012 (4) [http://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04\(06-2012\)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf](http://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04(06-2012)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf) (s.a.).